

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Josefa Fialy a Jana Musila ve věci ústavní stížnosti **R. K.**, zastoupené JUDr. Vlastimilem Marhanem, advokátem se sídlem v Hradci Králové, Střelecká 672, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2015, č. j. 21 Cdo 2625/2015-145, a proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 2014, č. j. 20 Co 77/2013-134, za účasti **Nejvyššího soudu** a **Krajského soudu v Hradci Králové** jako účastníků řízení a **1) J. H.**, a **2) Kooperativy pojišťovny, a. s., Vienna Insurance Group**, se sídlem v Praze 8, Pobřežní 665/21 jako vedlejších účastníků, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2015, č. j. 21 Cdo 2625/2015-145, a rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 2014, č. j. 20 Co 77/2013-134, **bylo porušeno** právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
- II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2015, č. j. 21 Cdo 2625/2015-145, a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 16. 12. 2014, č. j. 20 Co 77/2013-134, **se ruší**.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a řízení před obecnými soudy

1. Okresní soud v Hradci Králové uložil jako soud nalézací rozsudkem ze dne 18. 12. 2012, č. j. 20 C 94/2012-41, vedlejšímu účastníku 1) zaplatit stěžovatelce (žalobkyni) 262 806 Kč jako jednorázové odškodnění pozůstalého rodiče podle § 375 odst. 1 písm. b) a d) zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, v rozhodném znění (dále jen „zákoník práce“) a náhradu nákladů spojených s pohřbem.

2. V odůvodnění vycházel nalézací soud z tohoto skutkového stavu: Syn stěžovatelky spolu se svým kamarádem přijali dne 13. 6. 2011 nabídku brigády u vedlejšího účastníka 1), kterou jim jako zprostředkovatel nabídl zaměstnavatel syna stěžovatelky, který byl zároveň obchodním partnerem prvního vedlejšího účastníka. Syn stěžovatelky spolu se zmíněným kamarádem (dále též jen „brigádníci“) se podle dohody následující pracovní den (14. 6. 2011) dostavili ke zprostředkovateli brigády, který

zajistil jejich dopravu na stavbu, kde měli vykonávat práci. První vedlejší účastník nebyl na stavbě přítomen, s brigádníky však jednal jako pověřený zástupce jeho syn, práci brigádníkům vysvětlil, společně se poté přemístili na střechu a začali pracovat. Podstatou práce byla výměna starých střešních plechů za nové, syn vedlejšího účastníka 1) a další osoba (kamarád syna prvního vedlejšího účastníka) demontovali staré plechy a brigádníci připevňovali plechy nové. V jednu chvíli ujel synovi stěžovatelky pod nohama nepřipevněný plech, následkem čehož propadl odkrytou částí střechy z výšky cca 6 metrů na betonovou podlahu. Na následky tohoto pádu 15. 6. 2011 zemřel.

3. Nalézací soud vycházel především z výpovědí účastníků řízení a svědků, které se však v podrobnostech lišily, vždy ve prospěch té strany, k níž měl daný svědek vztah. Stěžovatelka a druhý z brigádníků uvedli, že samotnému zahájení prací na střeše předcházela zcela konkrétní domluva, a to jednak se zprostředkovatelem, který ve prospěch vedlejšího účastníka 1) a na jeho žádost s brigádníky práci dohodl, a dále na místě samém se synem prvního vedlejšího účastníka, který brigádníkům práci vysvětlil a předal jim potřebné nářadí. Nutno poznamenat, že zprostředkovatel s vedlejším účastníkem 1) dlouhodobě obchodně spolupracují a společně podnikají.

4. Vedlejší účastník 1), podpořen výpovědí zprostředkovatele jako svědka, oproti tomu tvrdí, že brigádníci byli zprostředkovatelem pouze informováni o možnosti brigády u tohoto vedlejšího účastníka, měli se s ním teprve sejit a domluvit na podmínkách brigády. Syn vedlejšího účastníka 1) jako svědek, v souladu se svědeckou výpovědí svého kamaráda, se kterým v inkriminovanou dobu rovněž na střeše pracovali, vypověděl, že rozhodně práci brigádníkům neukazoval, nepředával jim nářadí, zkrátka že z jeho chování nebylo možné vyvodit, že by jednal jako zaměstnavatel, resp. jeho pověřený zástupce. Sám pokládal brigádníky za předem sjednané pracovníky či zaměstnance externí firmy, neboť sami věděli, co mají dělat a samostatně také pracovali.

5. Nalézací soud po provedeném dokazování (zejm. výsledkem svědků) dospěl k jednoznačnému závěru, že mezi zemřelým synem a prvním vedlejším účastníkem vznikl pracovněprávní vztah ve formě faktického pracovního poměru a žalovanou částku stěžovatelce přiznal. V průběhu dokazování posoudil výpovědi některých svědků vypovídající ve prospěch vedlejšího účastníka 1) za natolik nevěrohodné, že za ně i udělil pořádkovou pokutu jednomu z nich a podal trestní oznámení pro křivou výpověď na jiného z nich.

6. Krajský soud v Hradci Králové jako soud odvolací rozsudkem ze dne 28. 5. 2013, č. j. 20 Co 77/2013-68, přehodnotil důkazy provedené nalézacím soudem a překvalifikoval jeho právní závěr tak, že ke vzniku faktického pracovního poměru nedošlo. Vyhovující rozsudek změnil a žalobu stěžovatelky zamítl.

7. Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 19. 8. 2014, č. j. 21 Cdo 3042/2013-94, rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. V rámci odůvodnění uvedl mimo jiné, že „*Odvolací soud dále dovodil, že „úmyslem“ A. K. a žalovaného (pozn. syna stěžovatelky a vedlejšího účastníka 1/ v tomto řízení) nebylo uzavřít pracovní poměr jako „vztah, na jehož základě by A. K. byl povinen docházet pravidelně do zaměstnání k žalovanému a žalovanému by vznikla povinnost přidělovat A. K. práci“; přehlédl však, že pracovní poměr může být sjednán nejen na neurčito, ale i na*

dobu určitou, vymezenou (mimo jiné) dobou trvání určitých prací, jako může být například doba výkonu prací při opravě střechy domu. “

8. Především ale odvolacímu soudu vytkl, že chybně vyložil obsah institutu „faktický pracovní poměr“, pročež sám provedl jeho korektní a pro odvolací soud závazný výklad: *„O tzv. faktický pracovní poměr se nejedná – jak se domnívá odvolací soud – tehdy, jestliže se účastníci „na základních podmínkách pracovní smlouvy“ dohodli „faktickou cestou“. Tzv. faktickým pracovním poměrem se rozumí v judikatuře soudů právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele (s jeho vědomím a podle jeho pokynů) práci (závislou práci ve smyslu ustanovení § 2 odst. 4 a 5 zák. práce), ačkoliv mezi nimi nebyla sjednána platná pracovní smlouva, popřípadě platná dohoda o pracích konaných mimo pracovní poměr. Právní vztah při tzv. faktickém pracovním poměru je vztahem pracovníprávním. Protože nejde o pracovní poměr, neplatí pro něj ustanovení o skončení pracovního poměru, o délce výpovědních dob apod. Fyzické osobě však musí být vydáno bezdůvodné obohacení, které zaměstnavateli vzniklo tím, že přijal od fyzické osoby plnění (vykonanou práci) bez právního důvodu nebo z neplatného právního úkonu; v případě, že by utrpěla škodu, má stejné právo na její náhradu jako zaměstnanec v platném pracovním poměru. “*

9. Odvolací soud následně odvolání znovu projednal, zopakoval výsledky svědků, setrval však na svém původním závěru, že faktický pracovní poměr nevznikl. Rozsudkem ze dne 16. 12. 2014, č. j. 20 Co 77/2013-124, žalobu stěžovatelky znovu zamítl. V odůvodnění uvedl následující: *„... dovolací soud vytkl krajskému soudu nesprávný právní názor a zdůraznil, že pracovní poměr může být sjednán nejen na dobu neurčitou, ale i na dobu určitou, vymezenou např. i dobou trvání určitých prací, např. prací při opravě střechy, tedy nemusí jít o situaci, jak uvedl odvolací soud ve zrušeném rozsudku, kdy by v rámci pracovního poměru měl zaměstnanec „docházet pravidelně do zaměstnání.““* Rozhodnutí proto odůvodnil především tím, že *„žalobkyně tedy musí tvrdit existenci takového jednání svého syna a žalovaného, ze kterého by jednoznačně bylo možno uzavřít, že vznikl pracovníprávní vztah třeba v podobě tzv. faktického pracovního poměru, a zároveň musí o existenci takového jednání (i konkludentního) předložit důkaz (...)* Žalobkyně ale neunesla nejenom břemeno důkazní, ale ani břemeno tvrzení, když ani netvrdila takové konkrétní skutečnosti, ze kterých by teoreticky bylo možno na existenci pracovního poměru usuzovat“. Dále soud vyslovil závěr, že se žalobkyni nepodařilo prokázat: *„že by syn žalobkyně a žalovaný spolu někdy jednali o nástupu syna do práce na střeše nemovitosti žalovaného v kritický den (...) nelze také z ničeho uzavřít, že by syn žalovaného uděloval A. K. pokyny a jeho práci řídil „v zastoupení“ žalovaného. (...) V předmětné věci ale nebylo prokázáno, že by syn žalobkyně pracoval na statku žalovaného „s vědomím“ žalovaného a „podle jeho pokynů“, když nebyl podán žádný důkaz o tom, že by o jeho pracovní činnosti na střeše statku žalovaný věděl.“*

10. Opětovně podané dovolání soud usnesením ze dne 7. 8. 2015, č. j. 21 Cdo 2625/2015-145, z procesních důvodů odmítl, neboť podle jeho názoru nebyl v dovolání dostatečně vymezen dovolací důvod ve smyslu ust. § 241a odst. 1 o. s. ř.

II. Ústavní stížnost a vyjádření dalších účastníků

11. Proti druhému rozsudku odvolacího soudu podala stěžovatelka ústavní stížnost a požaduje zrušení tohoto rozhodnutí. Tvrdí, že rozsudek odvolacího soudu je

ústavně nekonformní, neboť obsahuje prvky libovůle. Odvolací soud podle ní ignoroval závazný právní názor vyslovený dovolacím soudem, čímž porušil jeden z principů práva na spravedlivý proces zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a též se ve svém právním hodnocení dopustil excesivního právního závěru odporujícího vší logice. Přestože petitem stížnost výslovně směřuje pouze proti rozsudku krajského soudu, svojí argumentací stěžovatelka brojí i proti usnesení Nejvyššího soudu, které označuje za chybné a nesrozumitelné, a od jehož doručení počítala lhůtu k podání ústavní stížnosti. Ústavní soud proto v souladu s ustálenou judikaturou přezkoumal rovněž usnesení dovolacího soudu, aniž by stěžovatele vyzýval k upřesnění (doplnění) petitu ústavní stížnosti (srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3030/15, nebo ze dne 19. 5. 2015, sp. zn. II. ÚS 3259/14, všechna zde uváděná rozhodnutí Ústavního soudu dostupná na <http://nalus.usoud.cz>, navazující na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zejména rozsudek Bulena proti České republice ze dne 20. 4. 2004, č. 57567/00, dostupný na <http://eslp.justice.cz>).

12. Stěžovatelka je přesvědčena, že mezi jejím synem a prvním vedlejším účastníkem vznikl pracovněprávní vztah, na základě kterého je nutné úraz kvalifikovat jako úraz pracovní ve smyslu § 366 a § 380 zákoníku práce, se všemi souvisejícími důsledky. Podle vedlejšího účastníka 1) však mezi ním a synem stěžovatelky jakýkoliv pracovněprávní vztah nevznikl, a proto odmítá uznat nárok stěžovatelky jako oprávněný. Otázka existence pracovněprávního vztahu tak byla v napadeném soudním řízení klíčovou pro posouzení, zda o pracovní úraz jde (a vznesený nárok je tak po právu), či nikoliv (a žalobu je třeba zamítnout).

13. Odvolací soud ve vyjádření ke stížnosti, které Ústavnímu soudu došlo dne 6. 11. 2015, uvedl, že svůj rozsudek považuje za prostý ústavněprávních deficitů. *„Nesouhlasí s názorem, že porušil princip vázanosti právním názorem Nejvyššího soudu, ani že se při hodnocení důkazů dopustil; svévole a postupoval způsobem, který není z hlediska logického a racionálního uvažování akceptovatelný.“* Závěry, ke kterým dospěl, považuje za správné i s odstupem času.

14. Dovolací soud se ve vyjádření ke stížnosti ze dne 10. 2. 2016 zabýval pouze procesní stránkou dovolacího řízení, obsahem dovolání a svůj postup považuje za správný.

15. Vedlejší účastník 1) ve vyjádření ze dne 30. 11. 2015 uvádí, že považuje za správný názor odvolacího soudu a na jeho odůvodnění odkazuje. Nesouhlasí s tvrzením, že by odvolací soud zasáhl do ústavních práv stěžovatelky. Vedlejší účastník 2) se ztotožňuje se stanoviskem prvního vedlejšího účastníka a samostatně vyjádření nepodává, jak sdělil v přípisu ze dne 1. 12. 2015.

16. Stěžovatelka v replice ze dne 27. 12. 2015 k vyjádřením ostatních účastníků uvádí, že svoji ústavní stížnost i nadále považuje za důvodnou, přičemž dodává, že vyjádření odvolacího soudu nijak nereflektuje argumenty vznesené ohledně existence pracovněprávního poměru a vyjádření vedlejšího účastníka 2) je projevem jeho konstantního přístupu k situacím, za kterých hrozí, že by měl pojistnou událost likvidovat.

III. Posouzení náležitostí ústavní stížnosti

17. Ústavní soud nejprve přezkoumal náležitosti ústavní stížnosti a konstatuje, že byla podána včas, osobou oprávněnou a stěžovatelka je v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zastoupena advokátem. Ústavní stížnost rovněž není nepřipustná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť stěžovatelka, slovy zákona, „vyčerpala“ všechny procesní prostředky, které jí zákon k ochraně práva poskytuje, přestože bylo její dovolání napodruhé odmítnuto podle § 241a odst. 1 o. s. ř.

18. O ústavní stížnosti rozhodl Ústavní soud bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44, věty první, zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci. K posouzení věci vedle vyjádření účastníků a vedlejších účastníků vyžádal spis Okresního soudu v Hradci Králové, vedený pod sp. zn. 20 C 94/2012, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

IV. Posouzení stížnosti

19. Stěžejním důvodem pro kasační rozhodnutí Ústavního soudu je porušení principu vázanosti soudu nižší instance právním názorem soudu vyšší instance jako záruky realizace práva na spravedlivý proces. Jak již Ústavní soud opakovaně judikoval: *„vázanost soudu nižšího stupně právním názorem soudu vyššího je provedením ústavního principu na soudní ochranu a spravedlivý proces, jeho integrální součástí nikoli překážkou“* [srov. nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 37/03, (N 5/36 SbNU 35; 93/2005 Sb.) nebo nález ze dne 26. ledna. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 15/14, dostupné z <http://nalus.usoud.cz>]. Rozhodnutí, které tento princip nerespektuje, nemůže z hlediska spravedlivého procesu obstát.

20. V případě, že dovolací soud zruší rozhodnutí soudu odvolacího s tím, že vysloví závazný právní názor, je povinností soudu, jež má věc znovu projednat, aby postupoval ve smyslu (v duchu) ustanovení § 243g ve spojení s § 226 o. s. ř. a vysloveným závazným názorem se bezvýhradně řídil. Kasační rozhodnutí je třeba číst pečlivě, „mezi řádky“, a řídit se jím nikoliv jen formálně, ale především materiálně. V novém rozhodnutí následujícím po rozhodnutí kasačním je odvolací soud povinen pečlivě a do podrobností se vypořádat se všemi aspekty závazného právního názoru, vyložit, jak s nimi „pracoval“ a jaké z nich vyvodil nové právní závěry. Odvolací soud to však podle Ústavního soudu neučinil. Jeho rozhodnutí i zvolený procesní postup působí spíše dojmem, že přehlédl podstatu závazného právního názoru a ve snaze obhájit svůj původní verdikt postupoval v řízení tak, že v podstatě závazný právní názor obešel (ignoroval). Takový postup jde však proti smyslu procesní úpravy, je projevem nepřipustné svévole, a tudíž ústavně nekonformní.

21. Dovolací soud ve svém kasačním rozsudku vyslovil následující, pro soud odvolací závazný názor:

- a) úraz lze kvalifikovat jako pracovní úraz za předpokladu, že k němu došlo v rámci pracovněprávního vztahu; tím může být vedle základních pracovněprávních vztahů [pracovní smlouva, dohoda o provedení práce (dále jen „DPP“), dohoda o pracovní činnosti (dále jen „DPČ“)] také „faktický pracovní poměr“;
- b) obsah pojmu „faktický pracovní poměr“ definoval takto: *„O faktický pracovní poměr se nejedná tehdy, jestliže se účastníci „na základních*

podmínkách pracovní smlouvy“ dohodli „faktickou cestou“. Tzv. faktickým pracovním poměrem se rozumí právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele (s jeho vědomím a podle jeho pokynů) práci (závislou práci ve smyslu ustanovení § 2 odst. 4 a 5 zák. práce)“;

- c) z odůvodnění zrušeného rozhodnutí nelze dovodit, proč mezi brigádníkem a vedlejším účastníkem 1) nemohla být ústně či konkludentně uzavřena DPP či DPP;
- d) odvolací soud posuzoval pouze možnost uzavření pracovní smlouvy na dobu neurčitou a přehlédl možnost, že pracovní smlouvy může být sjednána i na dobu určitou, vymezenou třeba jen trváním konkrétní práce;
- e) pokud by soud dospěl k závěru, že nebyla sjednána pracovní smlouva, DPP ani DPČ, byl by dán nárok na odškodnění pracovního úrazu, jestliže by k němu došlo v rámci „faktického pracovního poměru“ a odvolací soud dosud vycházel z jeho chybného vymezení.

22. Úkolem odvolacího soudu tedy bylo postupně posoudit, zda došlo ke vzniku pracovněprávního vztahu v těchto variantách:

- a) uzavření pracovního poměru na dobu určitou jinou než písemnou formou;
- b) uzavření DPP či DPČ jinou než písemnou formou;
- c) vznik faktického pracovního poměru podle kritérií tak, jak je v kasačním rozhodnutí definoval dovolací soud.

Pakliže by po posouzení výše uvedených otázek dospěl soud k závěru, že v nějaké z uvedených forem pracovněprávní vztah vznikl, o pracovní úraz by se jednalo.

23. S vymezeným úkolem se měl odvolací vypořádat způsobem bezvýhradně respektujícím doktrínu vázanosti právním názorem nadřízeného soudu, jak je vyložena výše, a své úvahy v odůvodnění rozhodnutí náležitě vysvětlit. Soud však rozsudek odůvodnil takovým způsobem, že z něj nelze spolehlivě rozpoznat, jaké úvahy jej vedly k vyloučení jednotlivých variant pracovněprávního vztahu.

24. Z protokolu o jednání na č. l. 103 a násl. procesního spisu je patrné, že v rámci jednání se odvolací soud pokoušel dotazy právním zástupcům účastníků objasnit, zda a kdy mělo dojít k projevům vůle směřujícím k zahájení prací, resp. kdy mělo dojít ke konkludentnímu uzavření některé z pracovněprávních dohod. Pokud by tím hodlal toliko vyloučit, že by došlo ke vzniku pracovněprávního vztahu pracovního poměru, DPP či DPČ, byl by jeho postup správný. Odvolací soud dospěl k následujícímu závěru: *„Žalobkyně tedy musí tvrdit existenci takového jednání svého syna a žalovaného, ze kterého by jednoznačně bylo možno uzavřít, že vznikl pracovněprávní vztah třeba v podobě tzv. faktického pracovního poměru, a zároveň musí o existenci takového jednání (i konkludentního) předložit důkaz.“* Zjevně tak setrval na názoru, že pro vznik faktického pracovního poměru je nutné, aby došlo k jeho „konkludentnímu sjednání“ a konstatoval, že stěžovatelka okamžik, ve kterém mělo ke sjednání dojít, netvrdila a nepředložila o něm důkaz. Dovolací soud přitom v rámci závazného názoru vyloučil, že by pro vznik faktického pracovního poměru byly projevy vůle k uzavření smlouvy relevantní: *„Tzv. faktickým pracovním poměrem se rozumí*

právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele (s jeho vědomím a podle jeho pokynů) práci (závislou práci ve smyslu ustanovení § 2 odst. 4 a 5 zák. práce).“

25. Protokol na č. l. 114 a násl. zachycuje průběh jednání, při němž odvolací soud zopakoval svědecké výpovědi tří svědků: druhého brigádníka, syna vedlejšího účastníka 1) a zprostředkovatele brigády. Z jeho obsahu je však patrné, že soud otázky svědkům přímo nesměřoval k objasnění jednotlivých kritérií faktického pracovního poměru, a tedy nepostupoval v duchu závazného právního názoru dovolacího soudu, ale spíše posuzoval věrohodnost jednotlivých skutkových verzí (provedl i konfrontaci svědků vypovídajících rozporně). Tomu odpovídá i vyslovený závěr: *„Z těchto dvou výpovědí nebylo možno učinit žádný jednoznačný závěr, zůstalo jen u tvrzení proti tvrzení.“*

26. V odůvodnění napadeného rozsudku dále odvolací soud rozebírá, z jakých svědeckých výpovědí vycházel soud nalézací, a poukazuje na logické nedostatky v jeho odůvodnění. Sám však, aniž by se snažil v tom směru dokazování doplnit, přiklonil se ke skutkové verzi, podle níž ke vzniku pracovněprávního vztahu nedošlo. Veškerá tvrzení stěžovatelky o existenci pracovněprávního vztahu mezi jejím synem a vedlejším účastníkem 1) označil za neprokázaná, a tudíž jdoucí k její tíži: *„Žalobkyně ale neunesla nejenom břemeno důkazní, ale ani břemeno tvrzení, když ani netvrdila takové konkrétní skutečnosti, ze kterých by teoreticky bylo možno na existenci faktického pracovního poměru usuzovat.“* Odvolací soud však nevyvinul žádnou aktivitu, z níž by bylo možno usuzovat, že se dovolacím soudem definovanými kritérii faktického pracovního poměru podrobně zabýval; nerozvedl vlastní úvahy, na nichž by bylo lze usuzovat o správnosti závěru, že takový pracovní poměr nevznikl, ale toliko vyložil, proč nelze závěry nalézacího soudu považovat za správné. V tomto smyslu dokonce sám odkazuje na kritéria faktického pracovního poměru, jak je vymezil v závazném právním názoru soud dovolací, aniž by se však vytknuté nedostatky pokusil nějak napravit a dokazování sám podle § 213 odst. 4 a § 213a o. s. ř. nedoplnil. Uvedený postup nenaplnuje zásadu vázanosti závazným právním názorem dovolacího soudu a za této situace lze rozhodnutí označit za svévolné. Ze soudního spisu nadto Ústavní soud zjistil, že žalobkyně navrhla důkaz výpisem telefonních hovorů, který by mohl objasnit, zda se hovor mezi vedlejším účastníkem 1) a jeho synem o přítomnosti brigádníků uskutečnil. S ohledem na právní názor nalézacího soudu tento důkaz nebyl pro nadbytečnost proveden, odvolací soud, který zaujal názor opačný, se však s tímto navrženým důkazem nevypořádal, a přesto svůj zamítavý rozsudek založil na neunesení důkazního břemene.

27. Odvolací soud své rozhodnutí odůvodnil především neunesením břemene tvrzení a důkazního stran skutečností, které sám, na rozdíl od soudu nalézacího, nepovažoval za prokázané. Nutno však poznamenat, že za tím účelem neposkytl stěžovatelce ve smyslu § 213b odst. 2 ve spojení s § 118a o. s. ř. příslušná poučení, což představuje samo o sobě nepřipustný zásah do ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces a druhý z důvodů kasace napadeného rozsudku.

28. Třetím důvodem kasace napadených rozhodnutí spočívá v tom, jak již bylo průběžně naznačeno, že odvolací soud učinil skutkové závěry, které nevyplývají z provedení dokazování; toliko konstatoval, že vědomí zaměstnavatele o přítomnosti brigádníků, stejně tak udílení pokynů zaměstnavatelem, nebylo prokázáno, ač právě

k těmto okolnostem žádné dokazování vedeno nebylo. Zde je nutno také korigovat požadavek na prokazování „udílení pokynů“ – požadavek „konat práci podle pokynů zaměstnavatele“ je nutno chápat a posuzovat ve smyslu znaku závislé práce, nikoliv vyžadovat výslovné sdělení pokynu k práci zaměstnanci. Ústavní soud zdůrazňuje, že odůvodnění soudního rozhodnutí musí mít oporu v provedeném dokazování a jeho závěry musí logicky plynout ze zjištění, která již soud v rámci odůvodnění učinil. Z odůvodnění napadeného rozsudku však není patrné, na základě jakých zjištění soud naplnění uvedených kritérií vyloučil. Ústavní soud tuto situaci považuje za případ, kdy lze usuzovat na extrémní nesoulad mezi prováděnými důkazy, zjištěními, která z těchto důkazů soud učinil, a jeho právním závěrem. V takových případech je oprávněn sám zkoumat, zda hodnocením důkazů provedeným obecným soudem nedošlo k zásahu do ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele, a tím k nepřipustné libovůli v jeho rozhodování.

VI. Závěr

29. Ústavní soud vnímá věc takto: Odvolacímu soudu bylo dovolacím soudem vytknuto, že vycházel z nesprávného vymezení institutu faktického pracovního poměru, na němž založil svůj dřívější rozsudek. Odvolací soud své úvahy nepřehodnotil a nepřizpůsobil vymezení správnému – na svém rozhodnutí setrval; závazný právní názor naopak použil proti jeho smyslu jako další argument, proč bylo nezbytné rozhodnutí nalézacího soudu změnit. Skutečnosti, které podle závazného právního názoru měl při hodnocení faktického pracovního poměru zkoumat odvolací soud, tedy zda vedlejší účastník 1) o brigádnících věděl a zda byla práce vykonávána „podle pokynů“, sám nezkoumal.

30. Takový postup je však v rozporu s ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces i se základními povinnostmi soudce vyplývajícími z procesních předpisů a ze zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. K tomu lze pro názornost odcitovat jednu z největších poválečných soudcovských osobností, JUDr. Josefa Rubeše, který před 25 lety napsal: *„Nejvýrazněji vystupuje do popředí úkol nestanného soudce při dokazování. Jen soud určuje, které důkazy se provedou a které nikoliv. Nemá-li být řízení rozbředlé a bezbřehé, musí soud postupovat cílevědomě, s určitým plánem a zaměřit dokazování na to, co pokládá za důležité. Soud má jistě určitý právní názor. Lze připustit, že soudce má určitou, byť třeba alternativní představu o tom, jak asi řízení dopadne. Tím směrem vede dokazování. Nesmí ovšem důkazy provádět a protokol o výsledcích formulovat tak, aby si předem připravenou koncepci nenarušil. Vidí-li soudce při provádění důkazů, že se jeho koncepce hroutí, nesmí ji držet za každou cenu. Musí být natolik nestranný a objektivní, aby dovedl včas přehodit „výhybku“. Musí proto protokolovat výpovědi vždy tak, jak byly učiněny, a proto nesmí „přikrašlovat“. Naopak, musí si včas uvědomit zlom a ihned, při jednání, nahradit původní koncepci koncepcí novou (Rubeš, J. O některých etických zásadách každodenní práce soudce a advokáta. Právo a zákonost 9/1991, s. 498).“* Byť se jedná o citaci letitou, na její aktuálnosti se nezměnilo nic.

31. Ústavní soud pro rekapitulaci uzavírá, že spatřuje porušení práva na spravedlivý proces ve třech rovinách:

- a) v nerespektování závazného právního názoru dovolacího soudu, neboť odvolací soud dokazování nesměřoval k objasnění, zda došlo ke vzniku

faktického pracovního poměru podle kritérií, jak byly v rámci závazného právního názoru vymezeny;

- b) v porušení poučovací povinnosti soudu, neboť žaloba byla zamítnuta pro neunesení břemene tvrzení a důkazního břemene bez předchozího poučení podle § 118a odst. 1, 3 o. s. ř.;
- c) v hrubém excessu při dokazování, neboť zjištění a závěry soudu z provedeného dokazování nevyplývají.

32. Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu výrokem I. vyslovil, že usnesením dovolacího soudu a rozsudkem odvolacího soudu bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnosti bylo vyhověno, Ústavní soud podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu výrokem II. obě rozhodnutí zrušil.

33. Na odvolacím soudu v dalším řízení bude, aby znovu projednal případ stěžovatelky a o jejím nároku rozhodl se vším respektem k závaznému právnímu názoru vysloveným dovolacím soudem v prvním (zrušujícím) rozhodnutí, jakož i s respektem k ústavně právním rozměrům souzené věci, které vedly Ústavní soud ke zrušení rozhodnutí. Právě do stadia řízení před odvolacím soudem se nyní v důsledku kasačního zásahu Ústavního soudu věc vrací. Přestože stěžovatelka petitum stížnosti výslovně napadá pouze rozsudek krajského soudu, Ústavní soud, jak je uvedeno již výše, v souladu se svojí ustálenou judikaturou přezkoumal rovněž usnesení Nejvyššího soudu, které také zrušil. Dovolací soud totiž svým odmítavým rozhodnutím ve své podstatě „pokryl“ postup soudu odvolacího, ačkoliv ten se neřídil jeho závazným právním názorem. Již ve druhém dovolacím řízení bylo namístě zvážit, zda není namístě postup podle § 243e odst. 3 o. s. ř., tedy příkázání věci jinému senátu odvolacího soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. března 2016

Jaromír Jirsa
předseda senátu

Odlišné stanovisko soudce Josefa Fialy

1. S nálezem ve věci sp. zn. IV. ÚS 3073/15 nesouhlasím a podávám vůči němu podle ustanovení § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), odlišné stanovisko. Zastávám názor, že ústavní stížnost měla být odmítnuta, a to vůči rozsudku Krajského soudu pro nepřípustnost a vůči usnesení Nejvyššího soudu pro zjevnou neopodstatněnost.

2. Nepřípustnost ústavní stížnosti spatřuji ve skutečnosti, že stěžovatelka nevyčerpala efektivně všechny procesní prostředky. Proti rozsudku odvolacího soudu sice podala dovolání, avšak vadně, protože nevymezila – podle mého názoru – otázku hmotného práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu (viz obsah jejího dovolání na č. l. 130-131 spisu Okresního soudu v Hradci Králové sp. zn. 20 C 94/2012). Dovolání bylo podáno v únoru 2015, kdy již existovala ustálená judikatura Nejvyššího soudu k ustanovením § 237 a § 241a o. s. ř., jež poskytovala dostatečný „návod“ účastníkům řízení na to, jak náležitě vymezit předpoklady přípustnosti a důvodnosti dovolání. Za této situace je třeba položit důraz na stěžovatelčinu povinnost podat dovolání řádně, tedy se všemi zákonnými náležitostmi tak, jak to vyžaduje zákon a jak to odpovídá požadavkům na zastupování v řízení o dovolání podle § 241 o. s. ř. Z toho plyne, že své dovolání, jež z hlediska řízení o ústavní stížnosti v souzené věci představuje mimořádný opravný prostředek ve smyslu § 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu, na jehož vyčerpání je třeba trvat (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), stěžovatelka neuplatnila řádně, přičemž podání vadného opravného prostředku představuje prakticky stejnou situaci, jako kdyby byl třeba podán opožděně, resp. nebyl podán vůbec; to nutně implikuje závěr o nepřípustnosti ústavní stížnosti ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu (srov. usnesení ze dne 12. 11. 2014 sp. zn. II. ÚS 2194/14, ze dne 16. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1496/14, ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3347/15, ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3347/15).

3. Nálezem se ruší i usnesení Nejvyššího soudu, protože jím bylo údajně porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces (výrok I.). V odůvodnění absentuje jakýkoliv argument k tomuto závěru.

4. Zjevná neopodstatněnost ústavní stížnosti vůči usnesení Nejvyššího soudu (s odhlédnutím od faktu, že stěžovatelka nenavrhuje jeho zrušení) se podává z jejího obsahu (bod 6.), neboť stěžovatelka pouze tvrdí, že rozhodnutí je chybné a nesrozumitelné.

V Brně 17. 3. 2016